

VERHOEVEN, Willem Frans Gomaar, dichter, toneelschrijver en historicus (Lier, gedoopt 22 juni 1738 - Mechelen 16 mei 1809).

Nadat hij eerst onderwijs had genoten bij de Dominicanen te Lier, waar zijn vader van Brussel uit was ingeweken, voltooide Verhoeven zijn humaniorastudie aan het Jezuïetencollege te Mechelen. Hij huwde er met Anna F. Penninckx (1758), vestigde

W.F. Verhoeven door H.J.B. van Nieuwenhuysen.

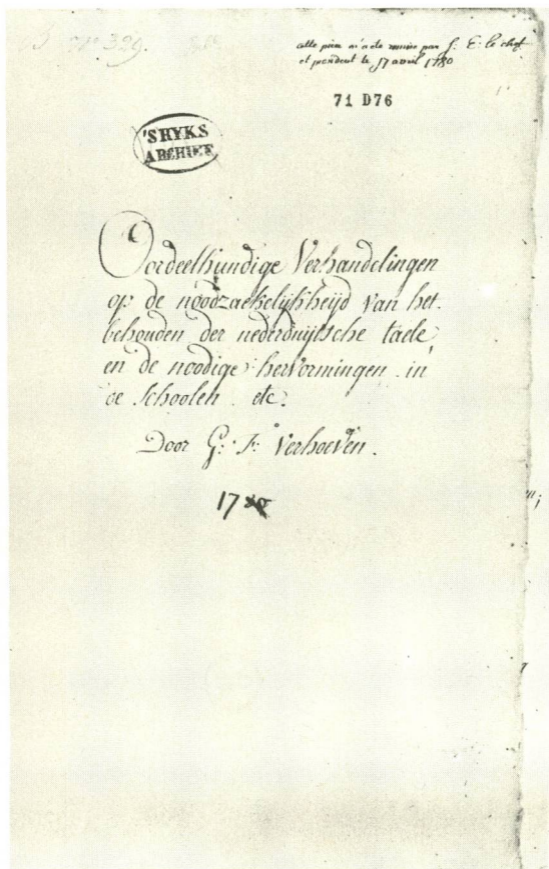
zich als lakenhandelaar en werd een aanzienlijk man: onder-deken van de Meerseniers-Neeringe, lid van de Brede Raad, armmeester, secretaris van de Academie van Teken- en Bouwkunde.

Voor de Lierse rederijders schreef Verhoeven twee treurspelen (een al op zijn 17de jaar!) en twee blijspelen. Zijn eerste dichtstuk, Proeve van Dichtkunde op de Oudtheydt, eer, achtbaerheydt, en voort-gangh der vrye Konsten (z.j. [1774]), geschreven naar aanleiding van de feestelijkheden toen de tekenacademie de titel „koninklijk” ontving, zingt de lof van de „konsten”, vooral van de schilderkunst. Bij het overlijden van Maria-Theresia huldigt hij in een Treur-dicht (z.j. [1780]) de overleden vorstin en haar opvolger, maar wijst tegelijkertijd de „pluymstrykery” - naar Frans model - af („Zoo lang men neerdytsch schreef was 't vleyen ongeboren, Dat heden onder ons in 't Fransch heel kreupel gaat”): zelfs voor de troon van de keizer toont onze landaard zich open en vrij!

In 1777 was Verhoeven voor de eerste maal bekroond voor een studie over de koophandel in de Nederlanden tijdens de 13de en de 14de eeuw, welk onderwerp voor dat jaar als prijsvraag was opgegeven door de in 1769 opgerichte Académie impériale et royale de Bruxelles. De vijf volgende jaren zou diezelfde instelling hem telkens lauweren, tweemaal om een antwoord op een wetenschappelijke vraag, driemaal vanwege een „Mémoire” over een historisch onderwerp. Door zelfstudie gevormd, blijkt Verhoeven inderdaad een van de meest belesen geesten uit die periode in onze gewesten. Voor zijn studies ondernam hij reizen en deed hij onderzoekingen in de archieven te Brussel, Leuven en Mechelen. Hij correspondeerde met het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen te

Vlissingen en met de secretaris ervan, de historicus J. W. te Water. Zijn bibliotheek omvatte een 4000-tal boekdelen: veel humanistische geschriften, kronieken, historiewerken, daarnaast ook de moderne buitenlandse auteurs; uit de Noord- en Zuidnederlandse literatuur had hij oud en nieuw; hij was één van de zeldzame bezitters van het werk van Lambert ten Kate.

Uit zijn academische geschriften treedt Verhoeven naar voren als een originele, franke figuur, principvast, open in denken en schrijven. De grootheid van het verleden obsedeert hem: „O wonderlyk Vlaenderen dat zoo menigmael in deze eeuwen omgekeert, in kolen geleyd, gansch verbrand, en dog nog zeeg-haftiger uyt de asschen is opgerezen!”. 1302 is voor hem een levend feit. Is die vroegere grootheid in verval geraakt, hun eigen aard zijn de Nederlanders steeds trouw gebleven: „Dikwils gedempt en overwonnen, maer noyt ten onder gebrocht, altyd het zelve volk tot heden toe”. Trouw aan eigen aard veronderstelt ook trouw aan de eigen taal. „Déeze Redevoering dan, dunkt my nutter in de Vlaemsche tael, mids déeze voor al onzen Land-aerd onderwyst”, schrijft hij in de inleiding tot zijn bekroonde studie over de invoering van het Romeinse recht in onze gewesten en hij staft zijn stelling met een uitvoerig „bewys-stuk”: alle beschaafde volken schrijven in hun moedertaal. De Grieken en Romeinen deden het; Tasso, Cervantes, Camoës, Gessner, Milton, de Franse auteurs, ieder voor hun land, Vondel en Wagenaar voor de Nederlanden. Die „Nederlanden” ziet hij

Titelbladzijde van Verhoevens Oordeelkundige Verhandelingen.

steeds als het geheel van de oude 17 provinciën. Die aandacht voor het verleden belette niet dat nieuwe invloeden hun spoor trekken in zijn werk : dat blijkt o.m. uit zijn streven naar objectiviteit en waarheid, uit zijn veroordeling van de „bloedige” kruistochten en de inquisitie, zijn openhartige uitweiding over vroegere religieuze misbruiken, zijn afwijzen van „onnoodige religieuze order”, zijn bewondering voor de gotische bouwkunst in haar mooiste scheppingen. De Encyclopédie was één van zijn trouwe informatiebronnen.

Naar de reden van het verzet dat in het academische milieu tegen hem heeft bestaan - volgens de geldende regelen had hij na drie bekroningen als lid aanvaard moeten worden -, kan men alleen gissen. Hij zelf noemde de secretaris Jan des Roches als de aanstoker ervan. Ging het inderdaad om een persoonlijke rivaliteit of vreesde men zijn bewuste, zelfstandige houding en zijn onverbloemde taal („Zoo hebben wy veel tyds de aepen van de Fransche geweest” !) in een dociele en gediensstige Académie? In elk geval diende hij sommige van zijn bekroonde teksten zelf en op eigen kosten uit te geven, terwijl zijn verkiezing telkens opnieuw door het persoonlijk ingrijpen van de voorzitter, de kanselier van Brabant H. de Crumpipen, belet werd.

Ook prijsvragen van buitenlandse academies hebben Verhoeven geboeid. De Koninklijke Bibliotheek te Brussel bewaart fragmenten van een antwoord op de vraag die de Berlijnse Koninklijke Academie in 1784 stelde en waarbij Rivarol met zijn beroemd Discours zou worden bekroond, en een antwoord op een voor 1785 door de Académie van Besançon gestelde prijsvraag. Of hij ook werkelijk aan deze wedstrijden heeft deelgenomen, is niet bekend.

Ondertussen was Verhoevens belangrijkste geschrift tot stand gekomen. In 1780 bezorgde hij nl. aan graaf de Neny, voorzitter van de Geheime Raad, zijn Oordeelkundige Verhandelingen op de noodzaakelijkheid van het behouden der nederduijtsche taele, en de noodige hervormingen in de schoolen (manuscript, 30 in-foliobladen). Over de concrete omstandigheden die aanleiding waren tot dit rapport, tast men in het duister. Wel moet het gesitueerd worden in het kader van de onderwijshervorming die het Oostenrijkse regime na de opheffing van de Jezuïetenorde poogde in te voeren. Verhoeven gaat van de vaststelling uit dat, terwijl alle beschaafde volkeren uit verleden en heden hun eigen taal cultiveerden en cultiveren, „wij Nederlanders” (d.i. Zuidnederlanders) veel te hoog lopen met het, in vergelijking met andere talen en literaturen, toch niet zo volmaakte Frans. Minachting voor de eigen taal, stelt hij, leidt tot minachting voor eigen aard, want „niets heeft meer gemeijns op de zeden als de taal”. Degelijk onderwijs, gebaseerd op de moedertaal en gegeven door bekwame leermeesters, niet aan de hand van verouderde volksromans, maar aan de hand van auteurs als o.a. Poirters en Vondel, is het middel om die ont-aarding te keren. In een apart hoofdstuk hekelt hij op felle toon en met spitse anekdoten de verfransde opvoeding op de „schoolen voor de dogters” : de basis van de taal wordt in de eerste kinderjaren gelegd en de meisjes zijn de moeders van morgen. In zijn „besluyt” schetst hij het verfransingsproces in onze gewesten : terwijl de Noordnederlanders hun taal naar de volmaaktheid

voerden en de taal van de prinsen van Oranje die van het volk was, volgde aan het Brusselse hof het Frans op het Spaans. Het toppunt van de Fransdolheid is nu bereikt en het staatsgezag dient in te grijpen.

De Verhandelingen - die niet verbreid werden en waarvan het handschrift pas in 1923 werd ontdekt - zijn vast van geen invloed geweest op het Oostenrijkse onderwijsbestel. De argumentatie ad rem en de soms krasse uitspraken (zoals die waarin de Brusselse academie met haar voor een gedeelte Nederlandsonkundige leden een zo ongewoon geval genoemd wordt als een gelijksoortig Parijs' genootschap waarvan evenveel academici geen Frans zouden kennen) zullen veeleer een averechts effect bewerkt hebben! In de wordingsgeschiedenis van de Vlaamse gedachte in de late 18de eeuw blijven ze echter, na de Onacht van Verlooy, het belangrijkste document. Wel missen ze het revolutionaire en moderne elan van Verlooy's briljante pamflet. De opzet is ook beperkter, maar vooral is de visie traditionalistischer, sterk geworteld in de humanistische opvattingen over taal en volk, al ontbreekt zeker de invloed van de Aufklärung niet. Hebben oud en nieuw Verhoeven geïnspireerd, dan zijn ze bij hem nog niet, zoals bij Verlooy, vergroeid tot één krachtige, naar de toekomst gerichte synthese.

Uit zijn gedragingen en geschriften tijdens de Brabantse Omwenteling en de Franse tijd blijkt overigens hoe hij ook op het politieke vlak tussen oud en nieuw gearzeld heeft. Een Ode aen den doorlugtigen Heer Henrik Van der Noot (1790) en een sterk anti-Jozefistisch en anti-Encyclopedistisch *Mémoire historique - politique et critique sur les constitutions, la Religion & les Droits de la Nation Belgique* (1790) - van beide werkjes ontkende hij achteraf (ten onrechte) het auteurschap - situeren hem in het Van der Nootse kamp, terwijl anonieme pamfletten hem onder de aanhangers van Vonck noemen en hij zich ook meer dan eens te Mechelen op beslissende momenten in hun gezelschap vertoonde. In 1790-'95 vertaalde hij de *Déclaration des droits de l'homme et du citoyen*, maar hij trad slechts onder dwang tot de Mechelse municipaliteit toe en toen hij tijdens de plechtigheid ter viering van de aanhechting bij Frankrijk (november 1795) de Nederlandse tekst van het desbetreffende decreet moest voorlezen, stakte zijn stem en vreesden de aanwezigen dat hij, door emotie aangegrepen, een beroerte zou krijgen.

Van december 1795 af trok Verhoeven zich definitief uit het openbare leven terug en begon aan het schrijven van zijn *Belgiade* ofte *Mannus*, in de omkeering van den Belgischen en Celtischen staet..., een epos dat hem, volgens eigen bekentenis, „twaelfjaerig zweet” zou kosten: het manuscript beslaat 466 pagina's en 22.000 verzen. Zijn dood verhinderde de publikatie. Literair is het werk een onverteerbaar, opgeschroefd gewrocht, maar belangrijk is de inspiratie: dat Verhoeven zich in de donkere Franse tijd gedrongen voelde om zijn hele kennis van onze geschiedenis te vertolken in iets dat door zijn grootsheid de lezer in bewondering voor dat verleden moest meeslepen, bewijst de intense spanning en de koppigheid van het nationale gevoel bij deze man.

WERKEN: Twee van zijn academische geschriften verschenen in de *Mémoires sur les questions proposées par l'Acadé-*

mie impériale et royale des sciences et belles-lettres de Bruxelles; - zijn *Oordeelkundige Verhandelingen* berusten in de Koninklijke Bibliotheek te Den Haag (nr. 71 D 76); - de *Belgiade* in het Van Hulthemfonds, Koninklijke Bibliotheek te Brussel.

LITERATUUR : J. Muyltermans, *Will. Fr. Gomm. Verhoeven (1738-1809)*, in *Verlagen en Mededelingen van de Kon. Vl. Academie voor Taal- en Letterkunde* (1920, p. 817-858); - A. Jacob, *Willem Verhoeven over de Volkstaal en het Schoolwezen aan den drempel van den Franschen tijd*, in *Van Gansen-Gedenkboek* (1943, p. 37-80, met portret en originele tekst van de *Oordeelkundige Verhandelingen*); - W. van den Steene, *W.F.G. Verhoeven. Een Mechels geestesverwant van J.B.C. Verlooy*, in *Handelingen van de Kon. Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen* (1951, p. 117-138); - J. Smeyers, *Taalkennis en taaltoestanden in en rondom de... Academie van Brussel* (1951); - J. Smeyers, *Vlaams taal- en volksbewustzijn in het Zuidned. geestesleven van de 18de eeuw* (1959); - E. Rombauts, *Willem Frans Gommaar Verhoeven (1738-1809). Een levensbeeld*, in *Verlagen en Mededelingen van de Kon. Vl. Academie voor Taal- en Letterkunde* (1959, p. 213-228); - H.J. Elias, *Geschiedenis van de Vlaamse gedachte*, I (1970, tweede uitgave); - R. Lissens, *Aux sources du renouveau flamand : Les Oordeelkundige Verhandelingen de Willem Verhoeven (1780)*, in *Etudes Germaniques*, jg. 25 (oktober-december 1970, p. 343-360), jg. 26 (januari-maart 1971, p. 89-102).

JOZEF SMEYERS